

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Зростання темпів життя, кризові явища в суспільстві, збільшення обсягу інформації, перетворення в природі призводить до певних психічних проблем населення. Саме в таких умовах виникає питання щодо необхідності психологічної допомоги людині протягом усього її життя. Але найбільше психологічна підтримка необхідна підростаючому поколінню, перед яким стоїть завдання не тільки засвоїти певні знання та виробити необхідні вміння та навички, але й усвідомлено та відповідально обрати свій життєвий шлях. Мабуть, тому провідні освітяни вважають позитивним фактом у реформуванні освіти в Україні створення психологічних служб. Модель супроводження діяльності в освіті набуває розповсюдження в різноманітних навчальних закладах, серед яких дошкільні заклади, школи, середні та вищі професійні навчальні заклади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система психологічного супроводження педагогічного процесу ґрунтується на загальних положеннях особистісно-діяльного підходу в психології (Л.С. Виготській, О.Н. Леонт'єв); основних концептуальних положеннях розвитку особистості на різноманітних етапах онтогенезу (Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, В.С. Мухіна, Л.І. Божовіч); сучасних концепціях психологічного супроводження (М.Р. Бітянова, О.І. Казакова) та здійснює відстеження динаміки розвитку особистості кожної дитини, вивчає загальні тенденції закономірностей психічного, особистісного розвитку, процесів соціалізації та адаптації в період навчання та виховання. За останні роки розглядається психологічний супровід обдарованої молоді, яку за офіційними документами відділу освіти США розглядають як професійно підготовлену людину, що володіє потенціалом до високих досягнень. Така молодь вимагає індивідуальних навчальних програм і допомоги, що виходять за рамки освіти.

Сучасні автори по-різному визначають сутність психологічної діяльності в межах психологічного супроводу обдарованої молоді. М.Р. Бітянова [2] розглядає психологічне супроводження як систему професійної діяльності психолога, спрямовану на створення соціально-психологічних умов щодо успішного навчання та психологічного розвитку обдарованої дитини в ситуаціях шкільної взаємодії. О.І. Казакова [8] говорить про супроводження як про мультідисциплінарний метод, який забезпечується єдністю зусиль педагогів, психологів, соціальних та медичних працівників і полягає у формуванні ними орієнтаційного поля розвитку, у якому відповідальність за дії несе сам суб'єкт розвитку. На підставі категоріального аналізу дефініції «психологічний супровід» як складову організації освітнього середовища, визначено психологічний супровід самореалізації обдарованої дитини як систему професійної комплексної допомоги, яку потребують учасники освітнього процесу – учні, батьки, педагогічні працівники адміністрація освітніх установ – у створенні умов для повноцінного і гармонійного розвитку особистості з урахуванням сучасних підходів до розвитку, навчання та виховання. Слід зазначити, що психологічний супровід обдарованої молоді на сучасному етапі необхідно розглядати не лише як взаємодію, створення умов, допомогу, але і як систему, в якій можна виділити форми роботи, спрямованість, предмет та об'єкт. Разом з тим, робіт комплексного характеру, у яких розкрито системне забезпечення психологічного супроводу самореалізації обдарованої молоді в умовах виховання сім'ї та закладів освіти, немає.

Постановка завдання. Розглянути програмне забезпечення психологічного супроводу самореалізації обдарованої молоді за основними етапами та напрямками.

Виклад основного матеріалу. Ретельне вивчення питань психологічного супроводу обдарованої молоді як актуальної сучасної проблеми, дозволило дійти висновку, що дослідники цей феномен пов'язують з: розвитком творчої та інтелектуальної обдарованості (Ю.І. Головатая) [9]; всебічним загальнокультурним розвитком молоді (О.І. Казакова) [8];

програмним забезпеченням соціального розвитку особистості учнів у системі навчально-виховної роботи (О.В.Киричук) [6].

Грунтуючись на вищезазначених положеннях, на засадах соціальноорієнтовного підходу як основи психологічного супроводу самореалізації обдарованої молоді було розроблено програму поетапного супроводу з урахуванням потенційних можливостей кожного індивіда, утвердження його особистості, включення в суспільне життя як активної дієвої сили. Метою психологічного супроводу було визначено самореалізацію обдарованих дітей у різних видах творчості. Забезпечення роботи з обдарованими дітьми дозволило визначити наступні завдання: поширення психологічних знань про особливості обдарованої молоді; створення системи експертного виявлення талановитих дітей; апробація методик; надання психологічної допомоги обдарованої молоді, їхнім батькам і вчителям; забезпечення оптимальних умов для розвитку творчості; забезпечення психічного здоров'я й емоційного благополуччя.

Виділенні наукові положення дозволили розробити програму психологічного супроводу розвитку обдарованої молоді на психолого-педагогічних засадах. Основним підходом у роботі з юними даруваннями було визначено комплекс заходів, спрямованих не тільки на дітей, але і на батьків і педагогів.

Наведемо зміст етапів системного забезпечення роботи з обдарованими дітьми в умовах сім'ї та закладів освіти:

Перший етап – діагностичний.

Мета: виявлення обдарованої молоді.

Шляхи реалізації: розробити модель обдарованості за трьома компонентами: інтелект вищий за середній, посилену мотивацію і «креативність» на основі теорії Дж. Рензулі (цією моделлю зручно користуватися на практиці, аналізуючи обдарованість дитини).

Способи реалізації: створення творчої групи і вироблення єдиної точки зору на проблему; формування суспільної думки щодо проблеми; створення системи експертного виявлення дітей за конкретними віковими категоріями; апробація методик для даного віку; розробка системи участі вчителів у виявленні обдарованих дітей; створення банку учасників програми (обдарована молодь); збір інформації про учасників олімпіади.

Другий етап – розвиток обдарованої молоді.

Перший підетап – розвиток обдарованої молоді у родині.

Мета: забезпечити психологічну підготовку батьків, необхідну для стимулювання розвитку потенційних творчих можливостей дитини.

Шляхи реалізації: підготувати матеріали для батьків про обдаровану молодь і їхнє виховання; регулярно надавати психологічні матеріали до друку; проводити консультації з метою допомоги батькам у розумінні особистісних особливостей обдарованої молоді та ознайомлення із спеціальними психологічними заходами для попередження особистісних ситуацій, що травмують.

Способи реалізації: розробка заходів роботи викладачів з батьками обдарованої молоді; створення консультаційного пункту для батьків; розробка карти обдарованої дитини.

Другий підетап – розвиток обдарованих дітей у системі дошкільного виховання.

Мета: забезпечити психологічну підготовку дошкільних установ до виявлення і психологічної допомоги обдарованим дітям.

Шляхи реалізації: розробити діагностичну систему для виявлення творчого потенціалу дітей дошкільного віку; сприяти розвитку спеціальної обдарованості (музичної, художньої тощо); упроваджувати розвиваючі програми, призначені для роботи із здібними дітьми.

Способи реалізації: розробка комплексу заходів розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку; психолого-методична освіта педагогічного колективу щодо супроводу обдарованої дитини.

Третій підетап – розвиток обдарованих дітей у початковій школі.

Мета: забезпечити самореалізації обдарованих дітей у різних видах творчості.

Шляхи реалізації: виявити готовність дитини до шкільного навчання, рівень його творчих можливостей, особистісних особливостей, спеціальних інтересів і здібностей; розробка програми «Уроки Творчості» для молодших школярів; розробка діагностичної системи методик для виявлення творчих дітей; визначити наставників обдарованих дітей.

Способи реалізації: апробація нових форм роботи з обдарованими дітьми початкової школи; організація «Літньої школи» для обдарованих дітей з метою активізації творчих здібностей і надання їм психолого-корекційної допомоги.

Четвертий підетап – розвиток і навчання обдарованих старшокласників на етапі професійного самовизначення.

Мета: розвинути творчі здібності обдарованих старшокласників, що навчаються в умовах диференційованого та індивідуального навчання.

Шляхи реалізації: виявити обдарованих школярів за підсумками олімпіад; розробити анкети для вчителів щодо визначення здібних і обдарованих дітей; розробити діагностичної системи методик для виявлення творчих дітей; розробити особисті картки обдарованих учнів; розробити психологічні методи стимуляції, активізації творчої діяльності школярів; провести конкурси, фестивалі, змагання; розвиток і виховання обдарованих учнів у спецшколах, у класах з поглибленим вивченням окремих предметів.

Способи реалізації: організація дистанційного навчання, що дає можливість учням працювати і розвиватися у зручному режимі за індивідуальними програмами; підняття престижу знань; апробація нових форм роботи з дітьми; організація інтелектуальних конкурсів за профілем навчання.

Третій етап – аналітично-корекційний.

Мета: аналіз впливу заходів психологічного супроводу на розвиток обдарованої молоді та корекція шляхів реалізації психологічного супроводу.

Шляхи реалізації: виявити відхилення у розвитку пізнавальних інтересів та загальних здібностей обдарованої молоді; розробити комплекс самостійних методів оволодіння необхідними знаннями, навичками та вміннями за певним профілем освіти.

Способи реалізації: надання конкретної допомоги дорослим і дітям щодо самореалізації обдарованої дитини у мікросередовищі на основі отриманих знань і вмінь; розв'язанні психологічних проблем, пов'язаних із власними особливостями, обставинами життя, взаємостосунками в родині, у колі друзів, школі; допомоги у формуванні нових установок и прийнятті власних рішень; проведення індивідуальних і групових консультацій.

Дана програма на кожному етапі містить наявні в психології матеріали, що дозволяють звернути увагу викладачів і вихователів на три категорії обдарованих дітей. Перша категорія — діти з надзвичайно високим загальним рівнем розумового розвитку. Такі діти частіше зустрічаються в дошкільному і молодшому шкільному віці. Друга категорія — особи з ознаками спеціальної розумової обдарованості, наприклад, до математики або якої-небудь іншої галузі науки. Такі учні з достатньою визначеністю можуть виявитися у підлітковому віці. Третя категорія — молодь, яка хоча і не досягають яких-небудь успіхів у навчанні, але мають яскраву пізнавальну активність, оригінальність психічного складу, неабиякі розумові резерви. Це випадки, коли можна говорити про потенційну або «приховану» обдарованість. Розумові можливості таких учнів нерідко розкриваються вже у старшому шкільному віці, а розвиваються на стадії отримання професії. Особи, схильні до високих досягнень, можуть і не демонструвати їх відразу, але мати потенціал виявлення: загальних інтелектуальних здібностей; конкретних академічних здібностей; творчого, або продуктивного мислення; лідерських, психомоторних здібностей.

Дуже важливо провести моніторинг змін розвитку обдарованої дитини на різних вікових її етапах. Для відстеження результатів було розроблено карту обдарованої дитини.

ОСОБИСТА КАРТА ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Загальні відомості.

1. Школа _____, клас _____
2. П.І.Б. _____

3. Дата народження _____

Відомості про сім'ю

1. Склад сім'ї (кількість дітей, рік народження кожної дитини) _____

2. Освіта батьків _____

3. Місце роботи батьків _____

Стан здоров'я

1. Дані медогляду _____

Навчальна діяльність (дані спостережень класного керівника)

1. Успішність _____

2. Старанність _____

3. Рівень навчальної активності (докладно) _____

4. Улюблені предмети _____

5. Провідні мотиви навчання _____

6. Характер реагування на оцінки учбової роботи _____

7. Уміння доводити справу до кінця _____

8. Ступінь стійкості інтересів _____

9. Рівень самоконтролю (саморегуляції) _____

Позаурочна діяльність

1. Позаурочні заняття (гуртки, секції, факультативи) _____

2. Участь в олімпіадах, конкурсах, змаганнях, виставках і т.д. Досягнення. _____

3. Характер реагування на оцінки позаурочної діяльності _____

4. Читацькі інтереси _____

* (пункти 1, 2, 4 заповнюються дитиною, п. 3 - батьками) *

Дані досліджень батьків

1. Рівень емоційної врівноваженості _____

2. Характеристика емоційного забарвлення образів, аргументів, оцінок _____

3. Фантазійність, її витoki _____

4. Наявність і розвиненість почуття гумору _____

6. Провідні мотиви спілкування з однолітками, з дорослими. _____

7. Яскраві особливості характеру Вашої дитини _____

8. Проблеми, з якими зустрічається Ваша дитина _____

Дані психологічного дослідження

1. Інтелектуальний блок _____

2. Мотиваційна і пізнавальна галузі _____

3. Креативність _____

4. Особистісні особливості (виявити проблеми комунікативності) _____

Слід зазначити, що розроблена автором програма психологічного супроводу самореалізації обдарованої молоді була впроваджена у ході Всеукраїнського наукового експерименту «Психолого-педагогічне проектування соціального розвитку особистості учнів у системі виховної роботи» (автор В.О. Киричук) в усіх загальноосвітніх закладах Київського району м. Харкова протягом 2002-2009 рр. Аналіз результатів індивідуальних показників розвитку обдарованої дитини доводять, що впровадження програми психологічного супроводу самореалізації обдарованої молоді вплинуло на позитивні особистісні зміни у різних видах діяльності (суспільно-корисної, соціально-комунікативної, навчально-пізнавальної, художньо-образотворчої).

Висновки. Таким чином, представлене програмне забезпечення психологічного супроводу самореалізації обдарованої молоді за виділеними етапами забезпечує максимальний розвиток творчої та інтелектуальної обдарованості, а також допоможе фахівцям раціонально організувати роботу з цією категорією молоді. З'ясовано, що особливого значення набувають розроблені способи реалізації програми, спрямовані на надання допомоги у конкретній ситуації дитини та їхнім батькам щодо самореалізації обдарованої дитини у мікросередовищі.

Перспективи подальших досліджень. Подальшої розробки потребують питання оптимізації соціально-педагогічного супроводу обдарованої молоді в умовах вищого навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное консультирование / Ю. Е. Алешина – М. : Знание, 1994. – 96 с.
2. Бітянова М. Психолог у школі: зміст діяльності й технології / М. Бітянов. – К. : Главник, 2007. – 160 с. – (Сер. „Психол. інструментарій”).
3. Дубовина И. В. Школьная психологическая служба / И. В. Дубовина. – М. : Знание, 1995. – 79 с.
4. Жутикова Н. В. Учителю о практике психологической помощи / Н. В. Жутикова. – М. : Наука, 1988. – 84 с.
5. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби освіти України / упоряд. В. Г. Панок, І. І. Цушко. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 340 с.
6. Киричук В. О. Рекомендації до навчально-методичного посібника «Система роботи класного керівника з учнівським колективом на засадах психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку» / В. О. Киричук, О. М. Уліцька. – Миколаїв : «Степ-інфо», 2003. – 60 с.
7. Казакова Е. И. Система комплексного сопровождения ребенка: от концепции к практике / Е. И. Казакова // Психолого-педагогические подходы к воспитанию : [материалы Всерос. науч.-практ. конф.]. – СПб., 1998. – С. 15–20.
8. Немов Р. С. Основы психологического консультирования : [учеб. для студ. педвузов] / Р. С. Немов. – М. : Владос, 1999. – 528 с.
9. Порадник практичного психолога / О. Э. Марінушкіна, Ю. О. Замазій. – Х.: Основа, 2002.
10. Головатая Ю. І. Поради психологові-консультантові / Ю. І. Головатая, О. В. Каратун // Психологічна газета. – 2004. – № 20. – С. 24–29.

Єрьоменко О.А.

Психологічний супровід самореалізації обдарованої молоді

У статті розкрито сутність програми «Психологічного супроводження самореалізації обдарованої молоді» як складову організації освітнього середовища та розкрито алгоритм її реалізації. Представлено системне забезпечення роботи з обдарованими дітьми, а також виділено основні напрями роботи з обдарованою молоддю на етапі професійного самовизначення.

Ключові слова: психологічний супровід, обдарована молодь, розвиток, творчі можливості, здібності, соціалізація, самореалізація.

Ерёмко О.А.

Психологическое сопровождение самореализации одарённой молодёжи

В статье раскрыта сущность программы «Психологического сопровождения самореализации одарённой молодёжи» как составляющую организации образовательной среды и раскрыта алгоритм её реализации. Представлены системное обеспечение работы с одарёнными детьми, а также выделены основные направления работы с одарённой молодёжью на этапе профессионального самоопределения.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, одаренная молодежь, развитие, творческие возможности, способности, социализация, самореализация.

O.Yeriyenko

Psychological Support for Self-Realization of Gifted Young People

The article reveals the essence of the program "Psychological Self-Support for Talented Young People" as part of the educational environment and discloses the algorithm of its

implementation. The systems support for working with gifted children is given, basic fields of working with gifted young people at the stage of professional self-determination are presented.

Key words: psychological support, talented young people, development, creative potentials, abilities, socialization, self-realization.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2011 р.